

УДК 378

КУЛЬТУРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРІОРИТЕТ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ**Малицька О.В.**

Бердянський державний педагогічний університет

У статті розкриваються методологічні основи культуротворчої діяльності як фактора гармонізації особистості. Виявлені концептуальні ідеї гуманітаризації вищої школи як ланки художньо-естетичної освіти. Визначені особливості творчої діяльності, її сутність і основні функції в сучасному суспільстві та освіті. Визначено концепцію творчої діяльності як процесу, спрямованого на формування досвіду емоційно-творчого ставлення людини до дійсності.

Ключові слова: особистість, культура, культуротворчість, мистецтво, освіта.

Постановка проблеми. Вихід України в європейський освітній простір, нова соціальна ситуація та сучасні реалії життя вимагають зміни пріоритетів і цінностей в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Пріоритетного значення в структурі особистості теперішньої освіченої людини набувають, перш за все, ціннісні, творчі, духовні аспекти. Будь-яке суспільство потребує мислячих людей нової якості, що базується на синтезі духовності та наукового пізнання. Це зумовлює нові вимоги до системи освіти, яка має бути спрямована і на формування розвинутого інтелекту, і на розвиток культури людини. Культура та освіта мають бути єдиним комплексом, у якому кожний специфічний елемент доповнює та збагачує інші.

Будь-які соціальні, політичні або економічні потрясіння, які переживає суспільство, завдають відчутних збитків насамперед культурі, а найбільш – освіті, як її найважливішому компоненту. В той же час розквіт загальної культури, освіченості, духовності та моральності сприяють подоланню кризового стану суспільства. Отже, можливість успішного вирішення глобальних проблем сучасності значною мірою визначається не тільки рівнем освіченості, але й рівнем культури кожного громадянина.

У доповіді міжнародної комісії освіти для XXI століття «Освіта: Прихований скарб», представленої в ЮНЕСКО, вказано на необхідність запобігання основних суперечностей, які стануть загальносвітовими викликами XXI століття. Серед зазначених автори виділяють протиріччя між духовним і матеріальним світом людини: «Человечество нуждается в идеале и моральных ценностях. Нет более благородной задачи, стоящей перед образованием, чем пробудить у каждого, с учетом его традиций, убеждений (при полном уважении плюрализма) подъем духа и мысли...» [9, с. 19]. Сучасна освіта вкрай раціоналізована, що призводить до поширення бездуховності в суспільстві і це вимагає своєрідної «гуманітарної компенсації» для людини [5, с. 100].

У подоланні зазначених кризових явищ провідна роль належить створенню системи освіти, яка здатна не стільки озброювати знаннями, скільки формувати творчі потенції в усіх сферах життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Осмислення значення культури в житті суспільства та формуванні особистості є актуальною проблемою багатьох наук. Класики минулого довели, що культура є матеріальним і духовним се-

редовищем існування людини, умовою розвитку її творчих здатностей, а також засобом передачі духовного досвіду поколінь. Гуманістична основа є базою культури, що відбиває аспекти духовного життя, концентрує ідеали певного суспільства.

Визначальним фактором формування особистості адекватне культурне середовище вважали В. Вернадський, К. Леві-Стросс, П. Флоренський.

У працях І. Зязюна, В. Семашка визначені функції культури, серед яких особливе місце посідають виховна та освітня. В дослідженнях Л. Виготського, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, О. Запорожця, Б. Щербакова, П. Якобсона та інших вчених закладені психолого-педагогічні основи культуровідповідного розвитку особистості.

Аспекти взаємодії культури та освіти висвітлюють роботи низки вчених: М. Кагана, М. Киященка, О. Рудницької, О. Отич, Л. Масол, Г. Шевченко, В. Петрушенка.

Вітчизняні дослідники (І. Зязюн, В. Семашко, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Онищенко, Є. Подольська) внесли значущий доробок у розкриття та реалізацію освітнього потенціалу культури.

Незважаючи на те, що певні аспекти визначення місця культури в житті суспільства та формуванні особистості є досить висвітленими в наукових дослідженнях та педагогічній практиці, сучасні соціальні проблеми висувають нові питання на шляху розв'язання цих завдань. Глибоке протиріччя між потенційними можливостями культури сприяти розвитку творчих початків в людині та вітчизняним рівнем їхньої реалізації обумовили доцільність теоретичного дослідження цієї проблеми.

Метою статті є вивчення умов реалізації потенціалу культури в освітньому просторі ВНЗ, які б сприяли гармонізації відносин «людина-суспільство-держава».

Виклад основного матеріалу. В сучасних мистецтвознавчих дослідженнях культура трактується як ціннісно-змістовний, нормативний і символіко-інформаційний зміст певної сфери суспільної значимої діяльності людини (О. Флієр). Сутність потенціалу культури, насамперед освітнього, становлять її специфічні особливості, серед яких слід виділити низку найвагоміших:

- культура накопичує духовний та творчий досвід людства;
- культура сприяє розвитку суспільства;
- існуючі культурні артефакти спрямовують, певним чином, подальший розвиток суспільства, оскільки контролюють певні культурні установки (традиції, фольклор).

Культурні ідеали не формуються природним шляхом, без зовнішнього впливу, тобто присвоєння людиною культурних цінностей є лише потенційною можливістю, яка не завжди реалізується в суспільстві. Засвоєння людиною певних культурних артефактів відбувається як за допомогою генетично обумовлених аспектів особистості, так і механізмів, набутих у процесі навчання. До факторів, які сприяють опануванню культури можна віднести внутрішню мотивацію людини, взаємодію з певними соціальними групами та інститутами, а також методи виховання та навчання в суспільстві. Співвідношення цих біологічних і соціальних факторів залежить від віку, індивідуальних якостей, рівня емоційності особистості. А реалізація потенціалу культури, її формування можуть бути успішними лише в умовах цілеспрямованої та організованої діяльності всіх соціальних інститутів, насамперед закладів освіти.

Сфера освіти має змогу цілеспрямовано та послідовно впливати на соціокультурний розвиток людини. Освітні установи, зокрема ВНЗ, є найбільш ефективними суспільними інститутами, в яких процес культурної ідентифікації педагогічно організується та набуває творчої спрямованості. Отже, навчальна діяльність виступає певним соціокультурним феноменом, що забезпечує цей процес. При цьому навчальна діяльність не тільки спрямована на передачу накопиченого культурного досвіду, але й забезпечує культурне відновлення, появу нових загальнолюдських цінностей. Основним акцентом процесу формування творчої особистості є перехід з позиції пасивного споживача культурних цінностей у статус активного творця культурного життя. Саме активна позиція і є показником творчого розвитку людини.

Для розв'язання зазначеної проблеми сучасна система освіти використовує різноманітні засоби, серед яких культуровідповідний розвиток особистості набуває особливого значення.

Культуровідповідний розвиток можна охарактеризувати такими факторами:

- відповідність освіти культурі певного суспільства;
- орієнтування людини не тільки на засвоєння існуючих культурних цінностей, але й на їх відтворення.

Розвиток особистості, що здійснюється через культурний простір є своєрідним ключем до гуманітарного розвитку суспільства, а отже, гуманітаризація освіти є об'єктивним і актуальним процесом.

У педагогічній науці існує низка трактувань поняття «гуманітаризація навчання»: оновлення змісту навчання, створення можливостей вибору вчителем варіантів змісту і методик навчання (О. Савченко); формування творчого процесу (В. Зінченко); розвиток творчої діяльності учнів (О. Мелік-Пашаєв); розкриття творчого потенціалу особистості, розвиток творчих здібностей (С. Гончаренко, Ю. Мальований). Ще одним спільним підходом до гуманітаризації освіти є трактування її як процесу «олюднення».

Деякі дослідження трактують гуманітаризацію як впровадження в освітній процес нових соціальних і культурологічних дисциплін, або ж посилення соціальної спрямованості тих предметів, які вже наявні в навчальних планах [5, 8].

Впровадження в навчальні плани нових дисциплін гуманітарної спрямованості не визнається низкою вчених як ефективний спосіб гуманітаризації освіти. Гуманітарна спрямованість освіти передбачає, на їх думку, пріоритетний розвиток творчої, високоінтелектуальної та духовної особистості за допомогою певної педагогічної системи. При цьому принципове значення має установка «... не на гуманітарну освіту, а на гуманітарний зміст освіти.» [8, с. 31].

Гуманітаризація освіти вимагає орієнтованості на розвиток творчого мислення особистості, на «...подолання основного пороку старої школи – її знеособленості; створення певної «культурної аури» та надання кожному навчальному заняттю високоморального благоговіння перед життям, красою, порядністю, гідністю людини й особистості;.....вихід на емоційну сторону душі людини і психологічний комфорт. Скажімо, через художню культуру – поезію, літературу, музику, живопис» [8, с. 25].

Ці завдання стають пріоритетними у світлі змін ціннісних парадигм суспільства, зростання пріоритету особистісно-орієнтованих підходів, суб'єкт-суб'єктних аспектів педагогічної взаємодії. Значимості їм додає і сучасне соціальне замовлення на підготовку особистості, яка б володіла потенціалом творчої діяльності. В цій ситуації зростає значення і роль художньої культури, яка є універсальним засобом освоєння та естетичного сприйняття людиною навколишнього світу (в його соціальних, моральних, психологічних, художніх, інтелектуальних аспектах). Всеосяжність впливу візуальних мистецтв на формування особистості спирається на їх просторово-часову структуру. Художня культура має потенції розвитку емоційної сфери, інтелекту, естетичної свідомості, самостійного творчого мислення особистості.

Зміни, що відбуваються в суспільстві, відображають загальну спрямованість до гуманітаризації процесів і змісту освіти у ВНЗ. Серед пріоритетних напрямків реалізації соціально-замовлення на підвищення творчих потенцій майбутнього фахівця слід визначити такі:

- синтез наукового і творчого характеру практичної діяльності;
- організація культуротворчої діяльності студентів у навчальному процесі;
- здійснення диференційованого підходу до навчання, що забезпечує врахування здібностей, інтересів і можливостей кожного студента.

Аналіз доробків художньої педагогіки (Б. Неменський, О. Рудницька, Г. Шевченко) дозволив визначити культуротворчу діяльність як спеціально організований процес, що сприяє формуванню досвіду емоційно-ціннісного та творчого ставлення до дійсності.

Культуротворча діяльність є своєрідним утворенням, що має специфічні якості: образність, асоціативність, емоційність, суб'єктивність. Синкретичність культуротворчої діяльності (М. Каган) обумовлює синтез власної художньої творчості суб'єкта та аспектів його емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього.

Аналіз сучасної методичної літератури дозволяє виділити кілька підходів до трактування культуротворчої діяльності:

- культуротворча діяльність як одна з форм творчої активності, спрямованої на самовираження;
- культуротворча діяльність як одна з форм образно-пізнавальної діяльності;
- культуротворча діяльність як навчальна діяльність;
- культуротворча діяльність як самостійна творчість в певній галузі мистецтва.

Систематизуючи дослідження можна визначити культуротворчу діяльність як спеціально організований процес, спрямований на формування досвіду емоційно-ціннісного і творчого ставлення особистості до навколишнього. Зазначена діяльність виконує систему функцій, серед яких слід виділити пізнавальну, прогностичну, оцінну, комунікативну, сугестивну, катарсичну, гедоністичну, евристичну, соціально-організаційну.

Суб'єкта культуротворчої діяльності характеризують низка якостей: здатність до створення та втілення задуму, здатність до імпровізації, здатність до емоційно-образного діалогу.

Культуротворчій діяльності властива та ж структура, що й будь-якій діяльності: потреба – мотив – завдання – засоби – дії – операції. Але при цьому в ній зберігається своєрідність і специфіка, яка зумовлена так званім «художнім початком».

Дослідники єдині у виявленні таких специфічних особливостей культуротворчої діяльності як наявність художніх здібностей суб'єкта, синкретизм, суб'єктний тип відображення дійсності, емоційність, яка є її обов'язковим атрибутом. Деякі автори відносять до таких особливостей також свободу вибору мети, високий ступінь ризику невдачі, рефлексивність [7].

Синкретизм культуротворчої діяльності пояснюється тим, що її структурними компонентами є пізнавальна, ціннісно-орієнтаційна, перетворювальна, комунікативна види людської діяльності.

Одним із найважливіших принципів культуротворчої діяльності є принцип взаємозв'язку ес-

тетичного та етичного. Освоєння художніх засобів як організаційний початок також тлумачиться в методичній літературі як один із фундаментальних принципів будь-якої культуротворчої діяльності (О. Бакушинський, В. Кузін).

Системоутворюючими елементами культуротворчої діяльності є філософський, культурологічний та соціальний аспекти. Філософський аспект фокусується на синтезі таких дефініцій, як суспільство, людина, освіта. Протягом усього культурно-історичного розвитку людства жодна освіта не існувало поза суспільством і мистецтвом, і розвиток будь-якого суспільства вимагало освіти та мистецтва.

Вирішення проблем сучасної культуротворчої освіти є можливим при зверненні до історично сформованого підходу до формування гармонійно розвиненої особистості, реалізації концептуальних ідей педагогіки мистецтва і принципів розвиваючого навчання.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Сутність даного дослідження можна визначити низкою висновків.

Культуротворча освіта є основним фактором збереження та розвитку духовних цінностей, естетичних ідеалів, а також засобом культивування творчих потенцій особистості.

Сучасна культуротворча освіта являє собою єдиний процес формування емоційно-духовної сфери особистості через різноманітну художньо-творчу діяльність, перебіг становлення естетичних ідеалів, орієнтований на історично сформований еталон.

Вбачається, що для створення адекватного формуючого культуротворчого середовища у ВНЗ доцільним є розробка та реалізація методів і прийомів, що ведуть до сенсорного насичення особистості, розвитку здатностей до чуттєво-образного осягнення навколишнього світу, розуміння внутрішнього зв'язку з ним, адекватного самовираження та гармонізації власних емоційних станів.

Список літератури:

1. Афанасьев Юрий Николаевич. Гуманитарный университет третьего тысячелетия / Юрий Николаевич Афанасьев. – М.: РГГУ, 2000. – 176 с.
2. Выготский Лев Семенович. Психология искусства [Электронный ресурс] / Л. С. Выготский [под ред. М. Г. Ярошевского]. – М.: Педагогика, 1987. – 341 с. URL: http://elib.gnpbu.ru/text/vygotsky_psihologiya-iskusstva_1987/
3. Гуружапов В. А. Мультикультурное образование. Эстетическое развитие [Электронный ресурс] / В. А. Гуружапов. – М.: АНО «ПЭБ», 2010. – 87 с. – URL: <http://www.persev.ru/hudozhestvennye-predstavleniya>
4. Зязюн І. А. Ціннісний потенціал професійних якостей учителя // Розвиток психологічної готовності педагогів до творчої професійної діяльності: наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн [за наук. ред. Е. О. Помиткіна]. – К., 2010. – С. 5–14.
5. Колесникова И. А. Гуманитаризация непрерывного образования – одно из направлений модернизации общества / И. А. Колесникова // Социально-гуманитарные знания. – 2004. – № 1. – С. 86–107.
6. Національна доктрина розвитку освіти. Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347 [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
7. Новиков А. М. Методология художественной деятельности / А. М. Новиков. – М.: «Этвес», 2008. – 72 с.
8. Новолодская Татьяна Алексеевна. Философские проблемы социально-гуманитарного знания: уч. пособие для студ. ВУЗов / Т. А. Новолодская, В. Н. Садовников. – СПб: СПбГУ ИТМО, 2008. – 206 с.
9. Образование: сокрытое сокровище (Learning: The Treasure Within): Основные положения Доклада Международной комиссии по образованию для XXI века [Электронный ресурс] / UNESCO, 1996. – 42 с. – URL: <http://www.ifap.ru/library/book201.pdf>.
10. Отич Олена Миколаївна. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: дис. ... д-ра наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. М. Отич, К., – 2009. – 459 с.
11. Племенюк М. Г. Художественная деятельность как фактор развития гуманистической культуры личности будущего учителя: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» [Электронный ресурс] / Племенюк Марина Георгиевна, Комсомольск-на-Амуре, 2002. – 226 с. – URL: <http://www.ifap.ru/library/book201.pdf>.

12. Рубан Ю. Г. Концептуальні засади гуманітарного розвитку України: стратегічні пріоритети державної політики / Юрій Рубан // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 3 (12). – С. 5-10.
13. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. для студ. ВНЗ / О. П. Рудницька – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
14. Суслова Т. Д. Формирование художественно-эстетической культуры учителя: автореф дис. ... д-ра. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Суслова Тамара Дмитриевна. – М., 1998. – 410 с.
15. Щолокова О. П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя: монографія / О. П. Щолокова. – К., 1996. – 173 с.

Малицкая Е.В.

Бердянський державний педагогічний університет

КУЛЬТУРОТВОРЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК ПРИОРИТЕТ СОВРЕМЕННОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье раскрываются методологические основы культуротворческой деятельности как фактора гармонизации личности. Выявлены концептуальные идеи гуманитаризации высшей школы как звена художественно-эстетического образования. Определены особенности творческой деятельности, ее сущность и основные функции в современном обществе и образовании. Определена концепция творческой деятельности как процесса, направленного на формирование опыта эмоционально-творческого отношения человека к действительности.

Ключевые слова: личность, культура, культуротворчество, искусство, образование.

Malitskaya O.V.

Berdiansk State Pedagogical University

CULTURAL ACTIVITIES AS A PRIORITY OF MODERN HIGHER EDUCATION

Summary

The article reveals the methodological foundations of cultural activities as a factor of harmonization of personality. The identified conceptual ideas of humanization of higher school as a basis of art and aesthetic education. Peculiarities of creative activity, its essence and basic functions in modern society and education. Defines the notion of creative activity as a process aimed at the formation of the experience of emotional and creative relationship of the individual to reality.

Keywords: personality, culture, art, education.